

Susan Abulhawa
Het blauw tussen hemel en zee

2016
Uitgeverij XL
Zoetermeer

Een

Mijn oudtante Mariam verzamelde kleuren en classificeerde ze. Twee generaties later werd ik naar haar denkbeeldige vriendje vernoemd. Maar misschien was het geen verbeelding. Misschien was ik het wel. Want we ontmoeten elkaar nu bij de rivier, en ik leer haar schrijven.

Beit Daras, een dorp van dorpen, omgeven door tuinen en olijfgaarden en aan de noordkant begrensd door een meer, lag in de dertiende eeuw op de postroute van Caïro naar Damascus. Het kon bogen op een karavanserai, een heel oude herberg voor de gestage stroom reizigers die over de handelsroutes van Azië, Noord-Afrika en Zuidoost-Europa vloeide. De karavanserai was in 1325 gebouwd door de Mammelukken, die toen over Palestina heersten, en de dorpelings bleven het nog eeuwenlang el-Khan noemen. Uitkijkend over Beit Daras lagen de restanten van een kasteel dat de kruisvaarders vroeg in de twaalfde eeuw hadden gebouwd op de overblijfselen van een citadel die Alexander de Grote ruim een millennium eerder had laten bouwen. Ooit een centrum van macht, had de geschiedenis het tot een ruïne doen vervallen en wat er nog over was, hield nu broos verleden en heden vast. Het was een plek waar kinderen speelden en jonge paar-

tjes naartoe gingen om te ontsnappen aan oplettende ogen.

Er stroomde een rivier door Beit Daras boordevol van Gods verscheidenheid aan vissen en planten, die zegeningen met zich meevoerde en dorpsafval, dromen, roddels, gebeden en verhalen afvoerde, en die even ten noorden van Gaza uitmondde in de Middellandse Zee. Geheimen van de aarde ruisten in het water dat over de rotsen stroomde, en tijd meanderde op het ritme van kruipende, springende, zoemende en vliegende levende wezentjes.

Toen Mariam vijf was, stal ze het kohlpotlood van haar zus Nazmiyeh en gebruikte dat om een gebed op een boomblad te schrijven, dat ze in Beit Daras in de rivier wierp. Het was een gebed waarin ze vroeg om een echt potlood, en om toegelaten te worden in het gebouw waar je heen gaat als je een echt potlood hebt. Wat ze schreef waren natuurlijk krabbels, ondanks het feit dat er een lagere school was met twee lokalen en vier onderwijzers, betaald uit de maandelijkse bijdragen van de dorpelingen. Maar schoolgaan was voor haar niet weggelegd en ze kon alleen maar toekijken wanneer haar broer en de andere schooljongens in hun uniform, elk met een potlood in de hand – een waar statussymbool – en een schooltas over hun schouder, de heuvel op liepen naar die magische plek met twee lokalen, vier onderwijzers en vele, vele potloden.

Zoals later zou blijken had Mariam de dorpsschool niet nodig om te leren, alleen potlood en papier. Ze schiep een denkbeeldige vriend, Chaled, die iedere dag bij de rivier wachtte om Mariam te leren lezen en schrijven.

De kleur van de rivier was een raadsel voor Mariam, die vanaf de oever aandachtig observeerde wat kleurloosheid leek te zijn en tinten ontleende aan al wat zich rondom bevond. Op heldere dagen was het water fris lichtblauw, net als de lucht. In het voorjaar, wanneer de wereld heel groen was, was de rivier dat ook. Er waren momenten dat ze doorzichtig was, en soms was ze troebel of modderig. Ze vroeg zich af hoe de rivier zo veel kleuren aan kon nemen, terwijl de zee altijd blauwgroen was, behalve 's nachts natuurlijk, wanneer de zuiverheid van zwart alles omkleedde voor de slaap.

Na diep nagedacht te hebben concludeerde de kleine Mariam dat alleen sommige dingen van kleur veranderen. Ze begreep ook al op heel jonge leeftijd dat haar manier van waarnemen anders was dan die van alle anderen. Mensen veranderden van kleur al naar gelang hun stemming, maar haar zus Nazmiyeh zei dat alleen Mariam die veranderingen kon zien. Mensen die zaten te bidden waren normaliter met blauw omgeven, maar er waren uitzonderingen. De gezichts-

uitdrukking van mensen kwam ook niet noodzakelijkerwijs overeen met hun kleuren. Witte aura's voelden kwaadaardig aan, en er waren mensen die zelfs als ze glimlachten een wit aura hadden. Gele en blauwe aura's hoorden bij mensen die eerlijk en tevreden waren. Zwart was de zuiverste van alle kleuren, het aura van baby's, van oprechte vriendelijkheid en van grote innerlijke kracht.

Bloemen en fruit veranderden van tint met de seizoenen mee, net als de bomen. En net als de huid op Mariams armen, van bruin tot diepbruin in de zomer. Maar haar haren waren altijd zwart en haar ogen bleven altijd zoals ze waren: haar linkeroog was groen en het andere bruin met amberkleurige accenten. Het groene was haar favoriete oog, want iedereen keek daar zo graag naar, maar Nazmiyeh werd daar nerveus van, want ze was bang dat haar kleine zusje uit afgunst zou worden getroffen door *hasad*, het boze oog.

Twee

Mijn teta Nazmiyeh vertelde me dat ze het mooiste meisje van Beit Daras was geweest. Ook het ondeugendste trouwens, zei ze, en ik probeerde me mijn teta in al haar jeugdige ondeugd voor te stellen.

Het was Nazmiyehs taak om Mariam te beschermen tegen de kwade gevolgen van hasad. Sommige mensen hadden nu eenmaal gloeiende, begerige ogen die gemakkelijk de vloek konden leggen, zelfs als dat helemaal niet hun bedoeling was. Daarom stond Nazmiyeh erop dat Mariam een blauw amulet droeg, dat de afgunst zou afweren die sommige mensen voelden vanwege Mariams unieke ogen, en om haar nog beter te beschermen sprak Nazmiyeh regelmatig Koranverzen over haar uit.

Mariams ogen kwamen een keer ter sprake toen Nazmiyeh en haar vriendinnen bij de rivier kleren aan het wassen waren. De meesten waren pasgehuwd of in verwachting van hun eerste kind, maar sommigen, zoals Nazmiyeh, waren nog ongetrouwd. 'Hoe kan het dat ze maar één groen oog heeft?' vroeg een van hen.

Met een ruk trok Nazmiyeh haar hoofddoek af, waardoor er een medusahoofd met glanzende, met henna gekleurde spiralen tevoorschijn kwam. Ze dompelde het witte overhemd van haar broer onder in de wasteil en zei schalks: 'Een Romeinse dekhengst heeft waarschijnlijk zijn pik in onze voorouderlijke lijn gestoken en nou prikt-ie door het oog van mijn arme zus naar buiten.'

In de besloten vrijheid van de vrouwen tijdens zulke wasdagen, lachten ze allemaal, met hun armen diep in

hun wasteilen. Een andere jonge vrouw zei: ‘Jammer dat het geen tweekoppige slang was, dan had ze nou twee groene ogen gehad.’

En een derde: ‘Vooral jammer voor die voorouder van je, Nazmiyeh. Ze zou vast veel plezier beleefd hebben aan een tweekoppige!’ Hun gelach klonk steeds hoger op, bevrijd door de onbetamelijkheden die ze zich veroorloofden. Nazmiyeh had een zodanig talent om alle decorum af te leggen, dat de vrouwen om haar heen zich ook lieten gaan. Ze was grof op een manier die haar vriendinnen zowel intrigeerde als in verlegenheid bracht. Er waren er maar weinig die het waagden haar te berispen, want hoewel haar tong ieder hart kon doen smelten, kon hij ook giftige steken uitdelen en ontstellend scabreuze taal uitslaan. Daarom was ze tegelijk geliefd en gehaat.

Nazmiyeh geloofde dat de vreemde kleuring van de ogen van haar zusje verband hield met haar speciale gave om het onzienlijke waar te nemen. Mariam was niet helderziend, maar ze zag de uitstraling van mensen.

‘Wat bedoel je, “uitstraling”?’ vroeg Nazmiyeh haar op een keer.

‘De úitstraling!’ Mariam bewoog haar hand rondom Nazmiyehs hoofd. ‘Daar’, zei ze. Nazmiyeh begon te begrijpen dat het innerlijk leven van mensen een gekleurde halo vormde, die alleen zichtbaar was voor

haar kleine zusje. De dagen daarna testte de familie Mariams gave. 'Vertel me eens hoe ik me nou voel', zei haar broer Mamdoeh, toen hij na een gevecht met jongens uit de buurt thuiskwam. 'Je bent rood en groen', antwoordde Mariam en ze ging weer verder met waar ze mee bezig was. Nazmiyeh zei spottend: 'Rood en groen samen betekent dat je bang en geil bent.'

'Mariam heeft geen idee wat geil is, dus je liegt dat je barst, onbeschaamd wicht dat je d'r bent!' Mamdoeh gaf Nazmiyeh een klap tegen haar hoofd en rende weg om dekking te zoeken.

'Je kunt je maar beter uit de voeten maken, jochie!' 'Ik heb medelijden met de arme stomkop die met je trouwt', zei Mamdoeh, veilig van achter de deur. Nazmiyeh lachte alleen maar, wat Mamdoeh nog nij-diger maakte.

Hoewel Mariams vermogen om kleuren te zien in de loop van de tijd zwakker werd, bleef het een van de twee familiegeheimen, en Nazmiyeh deed er haar voordeel mee. Toen de moeder en zussen van een huwelijkskandidaat bij haar thuis kwamen om Nazmiyeh te ontmoeten, behandelde ze hen met arrogantie en sarcasme, want Mariam had aangevoeld dat ze vonden dat Nazmiyeh hun zoon en broer niet waard was. En op de markt deed ze heel wat handelaren die probeerden haar af te zetten beschaamd staan. Mariams

gave was Nazmiyehs geheime wapen en ze bezwoer de gezinsleden er nooit met anderen over te praten, zoals ze ook verlangde dat ze hun mond hielden over Soeleimaan.

Drie

Oem Mamdoeh, mijn overgrootmoeder, heb ik niet meer meegemaakt. Ze noemden haar de Gekke Dame, maar ze was een en al liefde, van het rustige, ondoorgrondelijke soort. Ze zag dingen die anderen niet konden zien, zij het niet op dezelfde manier als Mariam.

Er waren vijf belangrijke familieclans in Beit Daras, en ze hadden elk hun eigen buurt. De Baroeds, de Maqademehs en de familie van Aboe al-Sjamaleh genoten het meeste aanzien. Ze bezaten het grootste deel van de boerderijen, boomgaarden, bijenkorven en weidelanden. Nazmiyeh, Mamdoeh en Mariam behoorden tot de Baraka's, maar dat was niet iets om trots op te zijn. Ze woonden in de Masriyienbuurt, een zootje ongeregeld van Palestijnen zonder stamboom die in het armste deel van Beit Daras waren neergestreken. Ze waren vijf eeuwen geleden uit Egypte naar Beit Daras gekomen en hadden hun achternaam

veranderd, omdat ze waren ontsnapt aan een stammentwist of wellicht hun familie op de een of andere manier hadden onteerd en moesten vertrekken. Niemand die er het fijne van wist.

Het grootste deel van hun leven in Beit Daras stonden Nazmiyeh, Mamdoeh en Mariam bekend als de kinderen van Oem Mamdoeh, de gekkin van het dorp. Al hadden ze geen vader, men durfde in hun bijzijn geen kwaad te spreken van hun moeder, omdat Nazmiyeh bij hun voordeur zou opduiken, haar tong gescherpt met schandaal en een alarmerend gebrek aan geremdheid. Hoewel de kinderen verdrietig waren om de toestand van hun moeder en hun uiterste best deden om haar voor de minachting van anderen te behoeden, konden ze haar niet altijd beschermen. Oem Mamdoeh zat vaak in het niets te staren, in beslag genomen door de wind, terwijl ze zich in een vreemde taal tot niemand in het bijzonder richtte; en soms begon ze om onverklaarbare redenen te lachen.

Op een dag zagen enkele mensen dat Oem Mamdoeh haar *thaub* optrok en in de rivier ging poepen, en Mamdoeh, die toen nog maar elf was, gaf een jongen die veel groter was dan hij een stomp, omdat hij het had gewaagd dat ter sprake te brengen. En vaak moest het drietal 's nachts hun moeder overreden om niet buiten op het veld tussen de geiten te slapen.